

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ AÇILIM BAĞLAMINDA TÜRKİYE-SAHRAALTI AFRİKA İLİŞKİLERİ: 2005-2011

Mehmet ÖZTÜRK*

ÖZET

Türkiye ile Sahraaltı Afrika ülkelerinin yaşadıkları uzun süreli ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle taraflar arasında anlamlı bir ilişki kurma fırsatı oluşmamıştır. Bununla birlikte son on yılda Sahraaltı Afrika ülkelerinin giderek daha fazla dünyanın gündemine gelmesi ve Türkiye'nin AK Parti hükümetleriyle birlikte siyasal istikrar ve ekonomik kalkınma sürecine girmesi üzerine Türkiye-Sahraaltı Afrika ilişkilerinde kayda değer bir canlanmaya neden olmuştur. 2005 yılının Türkiye'de "Afrika yılı" ilan edilmesinden itibaren, Türk dış politikasında pro-aktif politikaya geçişin önemli ve belirgin bir yansıması da Sahra-altı Afrika ile ilişkilerde gözlenmiştir. Söz konusu ilişkiler zirve toplantılarından üst düzey ziyaretlere, yeni büyükelçiliklerin açılmasından Türkiye'nin Afrika örgütlerine ortak üye olmasına, ekonomik ve ticari faaliyetlerden insani yardım girişimlerine kadar birbirini tamamlayan ve kararlı adımlarla ilerlemektedir. Örneğin Türkiye, Güney Afrika ile stratejik ortaklık yolunda ilerleyen ilişkilerinin yanında Somali'de yaşanan insani krizde önemli bir görev üstlenmiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin Sahra-altı Afrika ülkeleriyle ilişkilerini belirleyen temel parametreler üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Afrika açılımını etkileyen bölgesel ve küresel gelişmeler de ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Sahraaltı Afrika, Türkiye-Sahraaltı Afrika ilişkileri, Türk dış politikası açılımı.

TURKEY-SUBSAHARAN AFRICA RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE OPENING IN TURKISH FOREIGN POLICY: 2005-2011**

ABSTRACT

Due to economic and political instabilities experienced by Turkey and sub-Saharan African countries, they could not establish any kind of meaningful relationship. However, Turkey and sub-Saharan African relations has experienced a remarkable progress as a result of the re-emergence of sub-Saharan countries in the last decade to the world scene and Turkey's increasing political stability and economic development achieved by the current ruling AK Party. From the year 2005 which was

* Arş. Gör., AİBÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 14280, Bolu, e-mail: ozturkm@ibu.edu.tr

** Katkılarından dolayı Prof. Dr. Muhittin Ataman Hocama çok teşekkür ederim.

declared as “the year of Africa” in Turkey, we have been witnessing a significant transition in Turkish foreign policy regarding to its relations with sub-Saharan nations. Some of these complimentary and decisive foreign policy initiatives vary from summit meetings to high level visits, from establishing new Turkish embassies in sub-Saharan capitals to Turkey’s membership to several African organizations from key partnerships from economic and commercial activities to humanitarian relief initiatives. For example, while Turkey has been trying to create a strategic partnership with South Africa, It has also carried out very significant tasks during the humanitarian crisis of Somalia. This study will focus on the basic parameters that determine Turkey’s relations with the sub-Saharan Africa countries. In this context, regional and global developments affecting Turkey’s initiative toward the region will be discussed.

Key Words: Turkey, sub-Saharan Africa, Turkey-sub-Saharan Africa relations, Opening in Turkish foreign policy.

GİRİŞ

Cumhuriyetin başından bu yana batıcılık ve statükoculuk üzerine kurulu Türk dış politikası; Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyadaki statükonun yıkılarak yenisinin kurulmaya çalışıldığı bir ortamda, jeopolitik ve tarihsel sürekliliği noktalarında konumunu korumakla birlikte (Oran, 2012; 368), bu yeni ortamda da yerini aramaya başlamıştır.

2002’den sonra, Soğuk Savaş döneminde izlediği statik politikayı terkederek yeni dönemden faydalanmanın farkına varan Türkiye, bu tarihten itibaren dış politikasında dinamik bir politikaya yönelmiştir. Bu durum eski Türk dış politika anlayışlarının yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Batı dünyasıyla ittifaklık, bu yeni dönemde dış politika seçeneklerinden sadece birisini oluşturmaktadır. Bu doğrultudaki Türk dış politikası bazı uluslararası çatışmalarda alternatif çözüm yolları da sunmaktadır. Örneğin İran nükleer krizinde oynadığı rol gibi. Türk dış politikasındaki bu değişime ek olarak ekonomik gücü de büyümektedir. Nitekim şu anda dünyanın 16. büyük ekonomisi olan Türkiye, Jack Goldstone’a göre 2050 yılında dünyadaki 6 büyük ekonomiden biri olacaktır (Sarac, <http://www.thewashingtonreview.org>, 2012).

Türkiye’nin tarihsel arka planına bakıldığında sadece bölgesinde değil, dünya üzerinde önemi görülebilir. Samuel Huntington’ın Medeniyetler Çatışması (*Clash of Civilization*) teorisinde gelecekte dünyada bir kültürler arasında bir kutuplaşmanın olacağı ve bu kutuplaşmanın bir çatışmaya yol açacağı öne sürülmektedir. Oysa Türkiye gibi ülkeler bu varsayımı değiştirebilir. Çünkü, farklı kültürler arasında uyumun olduğu tarihi bir mirasa sahiptir. Türkiye’de batı dünyası, Ortodoks dünyası ve İslam dünyası buluşmaktadır ve

bunlarla ilişkilidir. Türkiye bir siyasi varlık içinde farklı kültürleri barındıran Osmanlı mirasına sahiptir. Bu özelliği ona farklı kültürleri anlama olanağı sağlamaktadır. Nitekim Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve İspanya Başbakanı Jose Luis Rodriguez Zapatero'nun girişimiyle başlatılan medeniyetler ittifakı girişimi (*Alliance of Civilizations Initiative*) bunun bir yansımasıdır (Sarac, <http://www.thewashingtonreview.org>, 2012).

Öte yandan, iç ve dış siyasi dinamiklerin zorlamasıyla yeni bir bakış geliştiren Türk dış politikasında birçok bölge gibi Afrika uzak ve sorunlu bölge olmaktan ziyade siyasi ve ekonomik alanlarda ilişki kurulup, geliştirilmesi hatta ortak hareket edilmesi gereken ortak olarak belirlemiştir (Özkan, 2011; 116).

Bu kapsamda, Afrika ülkeleriyle siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkilerimize bir ivme kazandırmak amacıyla 1998 yılında “*Afrika’ya Açılım Eylem Planı/Africa Action Plan*” hazırlanmasının ardından Türk dış politikasındaki çok boyutlu vurgunun bir tezahürü olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı’nca, 2003 yılı başında, “Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi” geliştirilmiştir. Ayrıca Afrika ile ilişkilere yeni bir ivme kazandırmak amacıyla 2005 yılı Ak Parti hükümetince “Afrika Yılı” ilan edilmiştir. Böylece, bundan sonraki ilişkilerde sıkça görüleceği üzere, karşılıklı üst düzey ziyaretler, yeni ekonomik ve ticari anlaşmaların akdi ve karşılıklı yeni büyükelçiliklerin açılması birbirini izlemiştir (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>, 2012a).

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ AÇILIM BAĞLAMINDA TÜRKİYE-SAHRAALTI AFRİKA İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN TEMEL PARAMETRELER

Bir ülkenin dış politikasını şekillendirmede iki değişkenin varlığı dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi oldukça statik ve sürekli olan yapısal değişkenlerdir (*structural variables*). Bu gruptakiler, dış politikanın günlük olayları ve uluslararası siyasi ortamla doğrudan bağlantılı değildir. Örneğin, coğrafik konum, tarihsel deneyimler, kültürel geçmişle birlikte uzun dönemli ekonomik ihtiyaçlar gibi. Diğeri ise, iç ve dış gelişmelerin etkisi altında değişime bağlı konjunktürel değişkenlerdir (*conjunctural variables*). Bunlar bir ülkenin dış politikasını etkileyen geçici ve dinamik faktörlerdir. Örneğin, Soğuk Savaş’ın sonu, güç dengesinde değişim, iç politikadaki değişim, ekonomik faktörlerin günlük kıtlığı, belirli karar vericilerin kişilikleri gibi (Aydın, 1999; 155-156). Türkiye-Sahraaltı Afrika ilişkilerini belirleyen değişkenler sınıflandırılırken her iki değişken tipi de göz önünde bulundurulmuştur.

A) Tarihsel Boyut:

Genel olarak Türk toplumunda fakirlik, açlık, salgın hastalıklar ve iç savaşlarla hatırlanan ve uzak bir coğrafi bölge olarak görülen Sahraaltı Afrika'nın (Özkan, 2011;118-119), aslında Türkiye'ye tarihsel olarak çok da yabancı olduğu söylenemez.

Afrika'da 868'de kurulan Tolunoğulları Devleti'ne kadar geri götürülebilen ilişkilere, Osmanlının aynı zamanda bir Afrika devleti olduğu gerçeği eklenmektedir. 1876'da Sultan II. Abdülhamit tahta çıktığında Osmanlının egemenliğinde bulunan Afrika toprakları; Tunus, Trablusgarp (bugünkü Çad ve Nijer'in* kuzeylerini de kapsamaktaydı), Mısır, Habeş eyaletleri (bugünkü Somali, Eritre, Cibuti'nin tamamı, Sudan'ın Kızıldeniz'deki kıyılarını ve bugünkü Etiyopya'nın Harar bölgesini kapsamaktaydı ve bu geniş bölge 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman zamanındaki Hint deniz seferleri sırasında alınmıştı) ve Mısır eyaletine bağlı Sudan vilayetine (Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminde alınmıştı) kadar uzanıyordu.* Osmanlı Devleti buralarda bir barış sistemi (*pax ottomanica*) düzeni içinde, din özgürlüğü ve çeşitli alanlarda özerklik tanıyarak bu konumunu sürdürmüştür (Hazar, 2011; 147, 247).

Osmanlı'nın bu dönemde ilişkileri diğer Sahraaltı Afrika ülkelerinde de belirgindir. Örneğin, 1861'de Güney Afrikalı Müslümanların İngiliz genel valisine başvurarak Osmanlı Devleti'nden din bilgini isteğine, Osmanlı Devleti 1862'de Ebubekir Efendi ve bir yardımcısını buraya göndererek cevap vermiştir. Ebubekir Efendi'nin torunlarının halen yaşadıkları Güney Afrika'dan Türk ulusal kurtuluş savaşına katılmak isteyenler olmuş ve bu savaş esnasında para yardımı yapmışlardır (Hazar, 2011;133,134).

Tarihte emperyalizme karşı yapılan ve kazanılan ilk savaş olan kurtuluş savaşının yanı sıra Sahraaltı Afrikalı Müslümanlarca, Müslüman bir ülke olduğu, Hıristiyanlarca ise laik ve demokratik bir ülke olduğu için Türkiye'ye sempati ile yaklaşmıştır. Türkiye de bu sempatiye Afrika'da sömürge olmayan tek ülke olan Etiyopya'da cumhuriyetin ilanından hemen sonra bir elçilik açarak karşılık vermiştir (Hazar, 2011; 239-240).

Ayrıca Türkiye, 1950 ve 1960'lı yıllarda sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan tüm yeni Afrika devletlerini tanıyarak bu ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmakla birlikte, uluslararası konjonktür, iç sorunlar ve özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerinin ulus devlet inşa

*Trablus eyaletinin güney ucunda Osmanlı Devleti'nin Fizan (Arapça 'ta orası' anlamında) mutasarrıflığı vardı ve Tibular (Fransızlar Toubou demekteler) ve Osmanlı'da Tevarik olarak adlandırılan Touaregler (kendilerine Imahag, dillerine de Tamahag demekteydiler ve bunlar 13. yüzyılda Arap-Berberi savaşları sırasında Berberilerin bir kolu olan ve Araplar Targı olarak adlandırmaktalar) şeklinde iki büyük göçebe topluluğun yaşadığı büyük sahra bölgesinde Kanem-Bornu dahil güçlü siyah Afrika devletlerinin yıkıldığı bir ortamda Osmanlılar ve Fransızlar etkinlik kurma mücadelesi vermişlerdir. Nitekim bu mücadele neticesinde kaymakamlık atamak kaydıyla Reşade (Çad) ilçesini 1880'de kuran Osmanlı Devleti, 1911'de ise Kavar (Nijer) ilçesini kurmuştur (Hazar, 2011; 127, 128).

* 1830 yılında Fransa, Cezayir'i işgal edene kadar bu eyalet de Osmanlı'nın denetimindeydi (Hazar, 2011; 147).

süreci nedeniyle 1923-1998 arası dönemde Türkiye-Afrika ilişkileri sınırlı düzeyde seyretmiştir (Özkan, 2011; 121). 1980'lerde Anavatan Partisi'nin kurucusu ve Dünya Bankası ekonomisti Turgut Özal'la birlikte dış dünyaya yönelik daha fazla çoğulculuğun (pluralizm) ve daha büyük açılımın izlerini görmek de mümkündür. Fakat bu yıllarda Afrika'ya ilgi sistemden kaynaklanan nedenlerle ciddi bir değer kazanamamıştır (Alessandri, 2010; 4).

1998 yılında Afrika Açılım Planı'nın kabul edilmiş olmakla birlikte hem koalisyon hükümetleri hem de 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik kriz bu planın uygulanmasını 2002 yılı sonrasında AK Parti iktidarlarına kadar geri plana itmiştir (Özkan, 2011; 121).

B) Siyasi ve Diplomatik Boyut:

Türkiye 2005 yılında Afrika'ya açılımının bir sonucu olarak, Afrika Birliği gözlemci üye statüsü kazandı (Davutoğlu, 2008; 82). 12 Nisan 2005 tarihli bu statünün ardından 5 Mayıs 2005 tarihinde Türkiye'nin Addis Ababa Büyükelçiliği Afrika Birliği nezdinde akreditasyonu yapılmıştır. Ocak 2008'de Addis Ababa'da yapılan 10'uncu Afrika Birliği Zirvesi'nde Afrika Birliği'nin stratejik ortaklarından biri olduğu belirtilen Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirilmesi için bu ülkelerdeki mevcut temsilciliklerin sayısını artırma kararı alınmıştır. 13 Ekim 2008 ve 11 Temmuz 2009 tarihlerinde 15 yeni Büyükelçilik ve bir Başkonsolosluk açılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları alınmıştır (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

Bu kapsamda;

<i>Büyükelçilik Açılan Şehir ve Ülkesi</i>	<i>Tarihi</i>
Darüsselam (Tanzanya) Büyükelçiliği	18 Mayıs 2009
Abidjan (Fildişi Sahili) Büyükelçiliği	15 Kasım 2009
Yaounde (Kamerun) Büyükelçiliği	15 Ocak 2010
Akra (Gana) Büyükelçiliği	1 Şubat 2010
Bamako (Mali) Büyükelçiliği	1 Şubat 2010
Kampala (Uganda) Büyükelçiliği	1 Mart 2010
Luanda (Angola) Büyükelçiliği	2 Nisan 2010
Antananarivo (Madagaskar) Büyükelçiliği	21 Nisan 2010
Lusaka (Zambiya) Büyükelçiliği	15 Şubat 2011
Maputo (Mozambik) Büyükelçiliği	15 Mart 2011
Nuakşot (Moritanya) Büyükelçiliği	15 Nisan 2011

(Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a)

Son olarak Mogadişu ve Banjul Büyükelçiliklerinin faaliyete geçmesi ile birlikte Afrika'daki Büyükelçilik sayısı 27'e yükselen Türkiye'nin Çad, Nijer, Gine, Burkina Faso, Namibya ve Gabon'da açılacaklarla birlikte 2012 yılında Büyükelçiliklerin toplam sayısının 33'e ulaşması öngörülmektedir (Dışişleri Bakanlığı, <http://abuja.be.mfa.gov.tr>, 2012).

Türkiye Güney Sudan Cumhuriyeti'ni, bağımsızlığını ilan ettiği 9 Temmuz 2011'de tanımmasının ardından, 8 Ocak 2011'de faaliyete geçen Juba Başkonsolosluğu'nun, Büyükelçilik olarak faaliyete devam etmesi için gerekli girişimler başlatma kararı almıştır. Türkiye'de 8 Sahraaltı Afrika'sı ülkesinin (Etiyopya, Gambiya, GAC, Moritanya, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan) Ankara'da Büyükelçilikleri bulunmaktadır. Türkiye'de Büyükelçilik açmayı kararlaştıran KDC, Kenya, Uganda, Kamerun, Gine, Madagaskar, Angola, Gana, Gabon ve Zambiya ile birlikte Ankara'daki Sahraaltı Afrika ülkeleri Büyükelçiliklerinin sayısının önümüzdeki dönemde 18'e ulaşacağı öngörülmektedir (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

Öte yandan, günümüz Türk dış politikasının önemli bir bölümünü diplomasi oluşturduğunu gösterir şekilde diğer devletlerle veya diğer devletler arasındaki sorunlarda diplomasiyi tercih eden Türkiye, Sahraaltı Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde de diplomasiyi ön plana çıkarmakta ve daha iyi ilişkilere sahip olmak için karşılıklı bağımlılığın önemine inanmaktadır (Sarac, <http://www.thewashingtonreview.org>, 2012). Bu politikanın bir uzantısı olarak Türkiye, Sahraaltı Afrika ile ilişkilerini geliştirmek için zirveler düzenlenmekte ve üst düzey ziyaretlerde bulunmaktadır. Söz konusu bu zirve ve ziyaretler; Sahraaltı Afrika ülkeleri liderlerinin veya temsilcilerinin bu zirvelere yoğun ilgi göstermeleri ve bu ziyaretlerin hemen öncesinde veya sonrasında hatta zirvelerden bağımsız gerçekleşen ziyaretleri sayesinde daha anlamlı hale gelmekte ve Türkiye'nin izlediği politikanın amacına ulaştığını göstermektedir.

Bu çerçevede ikili ilişkilerde önemli bir yer taşıyan zirve, 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'dir. Afrika ülkeleriyle ilişkilerin içinde bulunduğu aşamanın değerlendirilmesi ve ilişkileri daha da geliştirecek ilave yol ve yöntemlerin belirlenmesi amacı güden bu zirvede; "Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" başlıklı belgeler oybirliğiyle kabul edilmiştir. Zirveye toplam 49 Afrika ülkesi ile, Afrika Birliği dahil 11 uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisi katılmıştır. "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" başlıklı belgede yer alan izleme

mekanizması uyarınca 15 Aralık 2010 tarihinde İstanbul'da Kıdemli Memurlar Toplantısı gerçekleştirilmiş ve 2010-2014 yıllarını kapsayan “Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiştir. Bu toplantıyı,

- 2011 yılında, işbirliği sürecini değerlendirmek ve bir sonraki Zirve'ye hazırlık yapmak amacıyla Bakan düzeyinde bir Gözden Geçirme Konferansı (16 Aralık 2011'de gerçekleştirilmiştir),

- 2012 yılında, daha sonra belirlenecek bir Afrika ülkesinde II. Kıdemli Memurlar Toplantısı ve

- 2013'de, keza daha sonra belirlenecek bir Afrika ülkesinde II. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nin izlemesi kararlaştırılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

1. Afrika-Türkiye Birinci Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı “Afrika-Türkiye Ortaklığı”na ilişkin İstanbul Deklarasyonu İzleme Mekanizması doğrultusunda 16 Aralık 2011 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012b) konferansta, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2005'ten bugüne kadar alınan yolu şu şekilde değerlendirmiştir: “Büyük elçilik sayımız altı yılda üç katına çıktı. 76 üst düzey ziyaret gerçekleştirdik ve iki bin beş yüz Afrikalı öğrenciye de burs imkanı sağladık. Şu anda hizmet veren 37 Türk okulu ile de eğitim hizmeti veriyoruz.” Ayrıca, Afrika'da bir çıkar gözetmeksizin tamamen insani duygularla çalışan Türkiye'nin 2012'de şu anda sayısı 27 olan Afrika'daki Türk elçiliklerinin 33'e çıkacağını da ifade etmiştir (<http://www.zaman.com>; 2012).

Zirvelerin yanı sıra ziyaretler de ikili ilişkilerde önemli bir yer taşımaktadır. Bu ziyaretlerin bazılarının ilk olma vasfı da taşımaları dikkatleri çekici ve son dönem dış politikasının Afrika'ya verdiği önemi gösterir niteliktedir. Örneğin, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 yılı Mart ayında Etiyopya ve Güney Afrika'ya yaptığı ziyaretler bir Türk Başbakanının Cumhuriyet döneminden bu yana Ekvator çizgisinin altındaki bir devlete yaptığı ilk ziyaret olmuştur (Özkan, 2011; 122). 19 Ağustos 2011'de Başbakan Erdoğan, bazı TBMM üyeleri, bürokratlar, iş adamları, sanatçılar ve aileleriyle birlikte Mogadişu ziyareti, kendi deyimiyle son yirmi yıldan bu yana Afrika dışından böylesine üst düzey bir ziyaret niteliğindedir (CNNTÜRK, <http://www.cnnturk.com>; 2012).

Yine örneğin, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün, 23-26 Mart 2011 tarihlerindeki Gana'ya resmi ziyaretinin ardından Afrika gezisinin ikinci durağı olan Gabon'u ziyareti Türkiye'den Gabon'a Cumhurbaşkanı düzeyinde ilk ziyaret niteliği taşımıştır (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012j). Cumhurbaşkanı Abdullah Gül daha önce

de 2009 yılında Kenya ve Tanzanya'ya, 2010 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun ve Nijerya'ya resmi ziyaretlerde bulunmuştu (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

C) Ekonomik ve Ticari Boyut:

Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki ağırlığını artırmasının kökleri 1980 sonrasında özellikle Turgut Özal'ın çabalarıyla başlamıştır. Dünyayı bir tehlikeler diyarı olmaktan ziyade bir fırsatlar alanı olarak gören Özal, özellikle yeni küresel ekonomik fırsatları da değerlendirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte bunun belirli bir sistematik ve düzen içine oturtulması 2002 sonrasında AK Parti döneminde olmuş ve bu dönemde Türkiye kendisini değişen küresel ekonomi içinde yeniden konumlandırma çabasına yönelmiştir. Özal ekonomiyi en temel öge olarak alarak hem yapısalcı hem de fırsatçı bir karakter yani faydacı bir yaklaşım sergilemiştir. Özal dönemine göre tarz ve söylem açısından daha kapsamlı ve derinlikli olduğu söylenebilen AK Parti döneminde, Türkiye özellikle tarihsel ve kültürel* öğelerden hareketle yeni bir bölgesel ve küresel bakış açısı belirlemiştir. Dünyanın farklı bölgelerine yönelik pro-aktif ve dinamik açılımı kendi başına anlamı, sistematığı ve önemi olan açılımlar olduğu için, Batı ile olan ilişkilerine sıradan bir eklenti olmaktan uzaktır. Türkiye'nin dış politikada kendisini “köprü” metaforundan ziyade “merkez ülke” metaforuyla ifade etmesi bu yeni vizyonun bir işaretidir (Özkan, 2011; 116-117). Türkiye siyasi, sosyal ve ekonomik bir dönüşüme girmiş durumdadır. Dünyanın en büyük 16. ekonomisi olarak ve G-20 üyesi olarak yeni dünya ekonomisi yönetiminde pay sahibidir (Gunay, 2011; 2).

Ekonomik işbirliği ile birlikte özellikle Sahraaltı Afrika'ya yönelik ve bölgede Türkiye'nin pro-aktif barış politikaları, artan ticaret hacmi ile birlikte dünya istikrarını artırmaktadır. Bu bağlantılı politikalar, siyasi bir boyut taşımakla beraber, ekonomik boyut da çok fazla önem taşır (Gunay, 2011; 2).

Sahraaltı Afrika ile Türkiye arasındaki ticari ve diplomatik yakınlaşma ilk olarak Nijerya, Kongo Brazzaville, Kamerun, Sudan ve Gabon gibi enerji zengini ülkelerle olmakla birlikte Türk işadamları, Malavi, Togo ve Zambiya gibi daha uzak bölgeleri de

* Kültürel etkileşimde spor önemli bir yer teşkil etmektedir. Örneğin, Afrikalı sporcular ikili ilişkilerin gelişimine olumlu katkı yapmaktadır. Gül'ün ifadesiyle Afrikalı futbolcular aynı zamanda Türkiye'deki birer kültür ve spor elçisi konumundadırlar (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012g). Öte yandan, Güney Afrika'nın ev sahipliği yaptığı 2010 FIFA Dünya Kupası'nda kullanılan “vuvuzela” isimli yerel çalgı, Türkiye'de biraz olumsuz anlamda kullanılsa da bir kültürel etkileşim oluşturmaya katkı sağlamıştır.

keşfetmişlerdir. Cumhurbaşkanı Gül'e göre, Afrika ile ticaret her yıl %10'dan fazla ivme kazanmakta ve 2001'de 1.5 milyar Dolardan 10 yıl sonra 20 milyar Dolara (14 milyar Avro) yükselmiştir. Türkiye Afrika'nın enerji potansiyelinin yanı sıra tüketim malları, eczacılık, tekstil (özellikle Etiyopya'da büyük yatırımlar var), kereste, mineral, tarım ve inşaat gibi sektörler Türk girişimcilerin ilgilendiği sektörlerdir (Afrique Avenir, <http://www.afriqueavenir.org>; 2011).

Türkiye, Haziran 2008'den beri Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi'nin (IGAD) Uluslararası Ortaklar Forumu'nun üyesidir. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECOWAS) Mayıs 2005'ten bu yana Abuja Büyükelçiliği akredite olan Türkiye'nin Darüsselam Büyükelçiliği de, Haziran 2010'da Doğu Afrika Topluluğu'na (EAC) akredite olmuştur. Türkiye'nin 2008 Şubatında Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği için yaptığı başvuru 14-15 Mayıs 2008 tarihlerindeki Guvernörler Toplantısı'nda onaylanmış ve Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'nın bölge dışı 25. üyesi olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

Türk şirketleri için, inşaat, inşaat malzemeleri, mobilya, turizm, sağlık hizmetleri, tüketici malları, tekstil, giyim imalatı, demir ve çelik ve maden endüstrisinde işletimi konusunda büyük potansiyel vardır. Bu alanlarda, Türk şirketlerinin tecrübesi ve teknolojiyle, Afrikalı şirketlerin tecrübesi karşılıklı yatırımlarda birleştirilebilir (Gunay, 2011; 2-3).

Türk inşaat sektörünce 1972-2010 yılları arasında 89 ülkedeki projelerin % 21'i tüm Afrika'da (39 milyar ABD Doları) bunun da % 2'si (3.7 milyar ABD Doları) Sahraaltı Afrika ülkelerinde gerçekleşmiştir. Afrikalı işadamlarına vize kolaylığı çalışmaları da yürütülmektedir. Bu doğrultuda, THY ile seyahat eden Sahraaltı Afrika ülkeleri işadamlarından geçerli Schengen, İngiltere veya ABD vizesi hamili olanlara, ilk aşamada 5 aylık deneme süresi boyunca, 20 Nisan 2011 tarihinden başlayarak Atatürk Havalimanı hudut kapısında 1 ay kadar ikamet süreli tek giriş vizesi verilmektedir. 2006 yılında direkt veya aktarmalı Hartum, Addis Ababa ve Lagos seferlerine başlayan THY ayrıca şu seferlere de başlamıştır: 2007 yılında Johannesburg ve Cape Town, 2009 yılında Nairobi (Şubat 2009) ve Dakar (Nisan 2009), 2010 yılında ise Darüsselam (Haziran 2010), Entebbe (Haziran 2010) ve Akra seferi (Temmuz 2010) (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

Sahraaltı Afrika'ya yönelik ticari ilişkiler, bugün 7 bölgesel federasyon, 162 iş birlikleri ile 30 binden fazla işadamının üyesi olduğu bir şemsiye örgüt olan TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu) aracılığıyla da yürütülmektedir.

Dolayısıyla, Türkiye'nin Afrika ile ticareti, AK Parti hükümetinin girişimleri ve TUSKON'un sağladığı toplumsal bağlantı ("Dış Ticaret Köprüsü" programları) sayesinde önemli derecede artmıştır (Gunay, 2011; 3). TUSKON'un düzenlediği ilk "Dış Ticaret Köprüsü" programı olan, Türkiye Afrika Dış Ticaret Köprüsü-1 8-9 Mayıs 2006 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü programına toplam 1000 Türk işadamı, 450 uluslararası katılımcı, 45 bakan ve devlet yetkilisi katılırken, toplam 16 000 ikili iş görüşmesi yapılmış ve yaklaşık 250 Milyon Dolarlık iş bağlantısı kurulmuştur. TUSKON'un bu programları sonraki yıllarda da devam etmiştir (TUSKON, <http://www.tuskonwtb.com>; 2012). TUSKON'un Afrika ticaret köprülerine Afrika'dan, 2007'de 800 işadamı, 2008'de 1000 2009'da ve 2010'da 800 işadamı katılmıştır (Gunay, 2011; 3).

Yine TUSKON'nun ilkinin 1-7 Haziran 2009 tarihinde İstanbul'da düzenlediği Türkiye-Dünya Ticaret Köprüsü programının bir yenisi 26-27 Ekim 2011 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiş ve bu toplantıya katılan 135 ülkeden 715 katılımcının büyük çoğunluğu Afrika'dan olduğu göze çarpmaktadır: Afrika: 350 (bunun 300'ü Sahraaltı Afrika'dan), Asya Pasifik: 146, Kuzey Amerika: 30, Latin Amerika: 56, Avrasya: 83, Orta Doğu: 50) (İZİAD, <http://www.iziad.org>; 2012). Türkiye-Dünya Ticaret Köprüsü'nün 2012 programının da 3-10 Haziran 2012 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (<http://www.tuskonwtb.com/index2.php?>). Ayrıca, çok sayıda TUSKON üyesi Türkiye Cumhurbaşkanı veya kabine üyelerinin Afrika ziyaretlerine katılmaktadır. Örneğin, Cumhurbaşkanı'nın 2009, 2010, 2011 yıllarındaki Kenya, Tanzanya, Demokratik Kongo, Kamerun, Nijerya, Gana ve Gabon ziyaretlerinde, Dış Ticaret Bakanı'nın Güney Afrika, Etiyopya ve Tanzanya ziyaretlerinde ve tarım bakanının Sudan ziyaretinde yer almışlardır (Gunay, 2011; 3).

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye Afrika Ticaret Köprüsü-7 Etkinliği Gala Yemeği'nde yaptığı 16 Aralık 2011 tarihli konuşmada; 2005 yılında sadece Sahra güneyi Afrika'ya, Kuzey Afrika hariç, toplam dış ticaretimiz 3 milyar Dolar iken 2011 yılında ilk 10 ayda dış ticaretimiz 6 milyar Dolara ulaştığımızı açıklamıştır. Davutoğlu ayrıca, ilk 10 ayda tüm Afrika'da ise 9 milyar Dolardan 14.5 milyar Dolara ulaştığımızı, 2010 yılı içinde yapılan 14.1 milyar Dolarlık ticaretin 2011 yılının ilk 10 ayında gerçekleştiğini ve Türkiye ile Afrika arasında 2014 yılında 50 milyar Dolar dış ticaret hacmi hedeflendiğini söylemiştir (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012c).

İkili ilişkilerde ticaret dengesi de önemli bir konudur ve bu noktada ilişkilerin olumlu ilerlediğini gösteren emareler vardır. Örneğin, Cumhurbaşkanı Gül, 10 yıl önce iki ülke

arasında 28 milyon Dolar düzeyinde olan ticaret hacminde Türkiye'nin Nijerya'ya 26 milyon Dolar ihracat yaptığını, iki ülke arasındaki ticaret hacminin bugün 800 milyon Doları geçtiğini belirtmesinde görülebilmektedir. Türk müteahhitlerinin sektörlerinde dünyada ikinci sırada yer aldığını ve bugüne kadar 160 milyar Dolarlık proje gerçekleştirdiklerini de ifade eden (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012h) Gül, Afrika halklarının yaratıcılığı ve dinamizmi her türlü övgüyü ve desteği hak ettiğini belirtmiştir. Gül ayrıca önemli bir tespitte bulunarak, Afrika ülkelerinin aslında daha fazla yardımın ötesinde, daha fazla ticarete, yatırıma, teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliğine ihtiyaçları olduğuna dikkatleri çekmiştir (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012b).

Ç) Uluslararası Örgütlerde Etkinlik Boyutu:

Türkiye'nin, BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine 2009-2010 yılı için seçilmesinde Sahraaltı Afrikalı ülkelerin önemli rolü olmuştur. Örneğin bu noktada, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyeliğine 53 Afrika ülkesinden 50'sinin oyunu alarak seçildiğini hatırlatan Cumhurbaşkanı Gül, bunun Türkiye'ye olan güven ve sevginin en açık göstergesi olduğunu açıklamıştır. Afrika'da önemli gelişmelerin yaşandığını, bölgenin dünyanın hep ilgi alanında olduğunu kaydeden Cumhurbaşkanı Gül, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi meselelerinin yüzde 60'ının Afrika ile ilgili olduğuna vurgu yapmıştır (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012d). Cumhurbaşkanı Gül ayrıca, Türkiye'nin söz konusu görevde Afrikalı kardeşlerinin desteği ile seçildiğini bildiğini ifade ederek BM, G-20, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluş ve platformlarda Türkiye'nin bu bilinçle vazife üstlenmeye devam edeceğini belirtmiştir (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012g).

57 üyeli ve Türkiye'nin 1969'da üyesi olduğu ve 1 Ocak 2005'den beri genel sekreterliğini Türkiye'den Ekmeleddin İhsanoğlu'nun yaptığı, İslam işbirliği Örgütü (*Organization of Islamic Cooperation*) bünyesinde Türkiye bu örgüte üye olan çok sayıda Sahraaltı Afrikası ülke ile de ilişkiler geliştirmektedir. Bu ülkeler; Uganda (1974'te üye oldu), Benin (1983), Burkina Faso (Esi Adı Yukarı Volta/1974), Çad (1969), Togo (1997), Cibuti (1978), Senegal (1969), Sudan (1969), Sierra Leone (1972), Somali (1969), Gabon (1974), Gambiya (1974), Gine (1969), Gine-Bissau (1974), Komorlar Birliği (1976), Kamerun (2001), Mali (1969), Moritanya İslam Cumhuriyeti (1969), Mozambik (1994), Nijer (1969), Nijerya Federal Cumhuriyeti (1986), Fildişi Sahilleri (Cote D'ivoire/2001). Ayrıca, Orta Afrika Cumhuriyeti de 1996'dan beri gözlemci statüsündedir (OIC, <http://www.oic-oci.org>; 2012).

Öte yandan, Türkiye, Sahraaltı Afrika'nın önemli ülkelerinden biri olan Nijerya ile D-8 içinde yer almaktadırlar. İlişkilerin gelişimi hususunda, Nijerya Cumhurbaşkanı Jonathan, Türkiye'nin vizyonu ve ileri görüşü sayesinde D-8'in önemli bir gelişim gösterdiğini, mevcut işbirliğini küresel kriz döneminde güçlendirmeye karar verdiklerini belirtmiştir (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012h).

D) Göç ve Deniz Haydutluğu Boyutu:

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerindeki öneme atfen belli ölçüde gözden kaçırılan göçmen sorunu, polisin yasadışı göçmen ve uyuşturucu kaçakçılığını hedef alan operasyonlarından başka Avrupa'ya büyük ölçüde transit geçişlerin olduğu önemli bir konudur. Sahraaltı Afrika'dan Türkiye'ye yasadışı göçler ve sığınmalar 1996'dan bu yana artmıştır. Bu artış Türkiye'nin 2003'den bu yana ticari ve siyasal ilişki açılımıyla yakından ilgilidir. Avrupa'ya Türkiye aracılığıyla transit geçen Afrikalı mülteci ve sığınmacı sayılarının artmasının etkileri, mültecilerin entegre olması konusu kadar gelecekte Türkiye ile Sahraaltı Afrika ülkeleri ilişkilerini etkileme potansiyeline sahiptir. THY'nin Gana, Etiyopya, Kenya, Nijerya, Tanzanya ve Uganda gibi Sahraaltı Afrika ülkelerine uçuşları yeni gelişleri cesaretlendirici olmaktadır. Türkiye'nin jeoekonomik, jeopolitik konumun farkına vardıkları gibi Türkiye hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadır. Sahraaltı Afrika'dan gelişlerin artması, Türkiye'nin transit geçişler, turizm ve ticaret için çekim yeri olduğunu gösterir (Baird, <http://www.opendemocracy.net>, 2012).

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'daki güvenlik alanındaki politikasına ilişkin olarak Cumhurbaşkanı Gül, "Afrika'nın her bölgesiyle ve her konusuyla ilgilenen bir Türkiye söz konusudur ve Afrika artık Türkiye'nin stratejik ortağı olmuştur." ifadelerini kullanmaktadır. Türkiye'nin Afrika'da barış ve istikrarın sağlanması konusuna da önem verdiğini, Afrika'da halen görev yapan 8 BM misyonundan 6'sına personel ve mali katkı yaptığını belirten Cumhurbaşkanı Gül, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki BM misyonunda da 15 Türk emniyet mensubunun vazife üstlendiğini ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012a).

Detaylı olarak bakıldığında ise TSK'nin Sahraaltı Afrika'daki faaliyetleri şunlardır (TSK, <http://www.tsk.tr>, 2012):

→ BM Güvenlik Konseyi'nin 1279 sayılı kararına istinaden Avrupa Birliği (AB) tarafından Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yapılan seçimler sebebiyle BM Kongo

Demokratik Cumhuriyeti Misyonu'nun (MONUC) 30 Temmuz-30 Kasım 2006 döneminde 4 ay takviye edilmiştir.

→ BMGK'nin 24 Mart 2005 tarih ve 1590 sayılı kararı ile BM Sudan Misyonu Kuzey Sudan'ın başkenti Hartum'da konuşlandırılmıştır. UNMIS, 27 Temmuz 2010 tarihinde kapatılmıştır ve Türkiye, bu misyona 25 Nisan 2005 ve 27 Temmuz 2010 tarihleri arasında toplam 7 karargâh personeli ile destek vermiştir.

→ Halihazırda Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan, Lübnan, Sudan ile Somali karasuları ve açıklarında yürütülen barışı destekleme harekâtlarına destek verilmektedir.

→NATO, Haziran 2005-Aralık 2007 tarihleri arasında AB'ye eğitim ve taşıma desteği kapsamında Türkiye 24-29 Ekim 2006 tarihleri arasında bir C-160 nakliye uçağı ile taşıma faaliyetinde bulunmuştur.

→Türkiye, UNAMID'e 12 Ağustos 2006'dan beri personel katkısı sağlamaktadır.

→Türkiye, BMGK'nin 1851, 1846, 1844, 1838 ve 1816 Sayılı Kararları (2008) çerçevesinde, korsanlık/deniz haydutluğu ve silahlı soygun eylemleriyle mücadele kapsamında icra edilen uluslararası çabalara destek vermek için, Türk Silahlı Kuvvetleri deniz kuvvetlerini dost ve müttefik ülke deniz kuvvetleri ile birlikte Aden Körfezi, Somali karasuları ve açıkları ile mücavir bölgelerde görevlendirmiştir. Türkiye bu bölgedeki faaliyetlere, SNMG-2 ve CTF-151 kapsamında münavebeli olarak, bir fırkateyn görevlendirerek destek olmaktadır.

→Türkiye, Mayıs-Ağustos 2009 ile Eylül-Aralık 2010 tarihleri arasında CTF-151 Komutanlığı görevini icra etmiştir. Ayrıca, Türkiye Haziran 2011 ile Haziran 2012 tarihleri arasında SNMG-2 görevini üstlenmiştir.

→AB ve BM ile koordineli olarak Nisan 2005 tarihinden itibaren Kinshasa-Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde başlatılan polis misyonuna, Haziran 2006-Haziran 2007 tarihleri arasında personel katkısında bulunmuştur.

E) İnsani Yardım ve Yumuşak Güç Boyutu:

Ahmet Davutoğlu, Türk dış politikasının* üç metodolojik ilkesinden bahsetmektedir. Birincisi, vizyon temelli yaklaşım veya vizyoner yaklaşım (*Vision-based strategy or a*

* Davutoğlu, Türk dış politikasının oluşumunu şekillendiren kavramsal/geçerli ilkeleri; güvenlik ve özgürlük arasında denge (*balance between freedom and security*), komşularla sıfır problem (*zero problems with the neighbors*), komşu bölgeler ve ötesinde ilişkiler geliştirmek (*to develop relations with the neighboring*

visionary approach): Kriz ortaya çıkmadan önce algılama ve etkin adım atmayı ifade eder. İkincisi, tutarlı ve sistemik çerçeve (*Consistent and systematic framework*): Sistematik dış politika çerçevesine sahip olabilmek için doğru, tutarlı stratejik zihniyet birleşimi, stratejik planlama ve siyasal irade kaçınılmaz bir zorunluluktur. Üçüncüsü, yumuşak gücün kullanımı (*Utilization of “soft power”*): Yumuşak güç, emretmeye ve zorlamaya dayalı sert gücün aksine rızaya bağlı, zorlayıcı olmayan ve isteğe bağlı güçtür. Yumuşak güç kavramını uluslararası ilişkilere tanıtan Joseph Nye (1990'daki *Bound to Lead* isimli çalışmasında bu kavramı; zorlama yolundan ziyade cazibe yoluyla istediğini elde etme yeteneği (*the ability to get what you want through attraction rather than through coercion*) olarak tanımlamaktadır (Aktaş, 2010; 58-60).

Zaten stratejik derinlik doktrini de alternatif bir dış politika vizyonu* sunmaktadır. Bu da Türkiye'nin bölgesinde dış politikada on yıllarca uygulanan statükoculuk politikasının aksine herhangi bir yumuşak güç enstrümanı ve diplomasi vasıtasıyla uluslararası siyasete aktif katılımı anlamına gelir (Aktaş, 2010; 88). Bu politikanın, Sahraaltı Afrika ülkeleriyle ilişkilerde de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Nitekim, Sahraaltı Afrika'da, Türkiye'nin yumuşak gücünü ortaya çıkarmaya yardım eden ve bu kapsamda insani yardımlarda önemli roller üstlenen birçok Türk sivil toplum kuruluşu**, faaliyet göstermektedir. Afrika Açılım Planı çerçevesinde yürütülen bu tür faaliyetler, AK Parti tarafından 2002'den beri ciddiyetle ele alınmış ve özellikle TUSKON ve

regions and beyond), çok boyutlu dış politika (*multi-dimensional foreign policy*) ve ritmik/pro-aktif (*rhythmic/pro-active*) diplomasi (Aktaş, 2010; 60) olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Davutoğlu, Türkiye'nin, komşularıyla sıfır problem politikası yürütmesinin yanısıra çok boyutlu, pro-aktif, yapıcı (*multidimensional, proactive, constructive*) ve rekabetten ziyade tamamlayıcılığı amaçlayan ileriye dönük dış politika girişimlerinin (*forward looking foreign policy initiatives aimed at complementarity rather than competition*) peşinde olduğunu belirtmektedir (Davutoğlu, <http://www.mfa.gov.tr>, 2012).

* Bu, Davutoğlu'nun da işaret ettiği, son yıllarda Türkiye'nin yakın coğrafyasında “herkes için güvenlik”, “siyasi diyalog”, “ekonomik karşılıklı bağımlılık”, “kültürel ahenk” ve “karşılıklı saygı” ilkeleri temelinde ve görüş ayrılıklarından ziyade uzun vadede sorunların çözümüne imkan sağlayacak bir güven ve işbirliği zemini hazırlama doğrultusunda yürüttüğü ilişkilerle doğrudan ilintilidir (USAK, <http://www.usak.org.tr>; 2012).

** Bu aynı zamanda, AK Parti dönemindeki Afrika'ya açılım politikasını önceki dönemlerden farklı kılan özelliklerden birisidir. Diğeri, AK Parti'nin iki Afrika imajını yıkararak hem Kuzey Afrika'ya hem de Sahraaltı Afrika'ya aynı ölçüde değer vermesi ve bu çerçevede bütüncül bir Afrika tahayyülünü Türk dış politikasında gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Yani, Türk dış politikasında devlet ve sivil toplum örgütlerinin yan yana ve birlikte çalışmaya başlamasıdır. Özkan'ın da belirttiği gibi, özellikle işadamları örgütlenmeleri ve yardım kuruluşları bu konuda ön plana çıkarken, yeni açılan Afrika Enstitüleri de buna yönelik olarak bilgi ve belge desteği sunmaya çalışmaktadır (Özkan, 2011; 124-125).

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) gibi birçok sivil toplum örgütünün desteğiyle uygulanmaya konmuştur (Özkan, 2011; 122).

Yukarıda da değinildiği üzere, TUSKON'un özellikle İstanbul'da düzenlediği Dünya Ticaret Köprüleri toplantıları 2006 yılından beri aralıksız olarak yapılmakta ve her yıl daha fazla katılım sağlanmaktadır. Bu toplantılar, Afrika'daki işadamlarının Türkiye'ye gelmesine öncülük etmekte, Türk işadamlarının da Afrika'ya açılmalarını özendirmekte ve Afrika'ya çeşitli heyetler göndererek yatırım olanaklarını yerinde incelemektedir. Türkiye'nin önde gelen insani yardım kuruluşlarından İHH ise, Afrika'da bulunan 43 ülkede yaptığı kalkınmaya yönelik çalışmaların yanısıra okul ve hastaneler kurmakta, kuyular açmakta ve teknik ve mesleki eğitime destek amaçlı projeler yürütmektedir (Özkan ve Akgün, 2010; 539-542).

Resmi ilişkilerin gelişmesi, TUSKON ve İHH'nin faaliyetleri yanında Diyanet İşleri ve Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (TİKA) başkanlıkları gibi devlet kuruluşlarının faaliyetleri de, ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın davetlisi olarak Burkina Faso, Çad, Kamerun, Madagaskar, Ruanda, Güney Afrika, Mali, Kenya, Kongo gibi 22 Afrika ülkesinden gelen Afrikalı Müslüman dini liderler, 1-3 Kasım 2006 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen toplantıya iştirak etmişlerdir. Bu toplantının önemli bir özelliği de, Türkiye ve Afrika arasındaki dini tecrübe ve bilgi paylaşımı konusunda ilk defa ortak bir platformun gerçekleştirilmiş olmasıdır (Özkan, 2011; 123).

37 Afrika ülkesinde projeler yürüten TİKA ise, Addis Ababa (2005), Hartum'da (2006) ve Dakar (2007) koordinasyon ofisleri bulunmaktadır. (TİKA, <http://www.tika.gov.tr>; 2012) Yine TİKA 2008 yılında, Afrika'da tarımsal gelişmeye yardımcı olmak amacıyla Afrika Tarımsal Kalkınma Programı'nı başlatmıştır. Bu kapsamda, Burkina Faso, Cibuti, Etiyopya, Gine, Gine Bissau, Mali, Senegal, Komor, Madagaskar, Tanzanya, Kenya, Ruanda ve Uganda'nın da dahil olduğu 13 ülkede projelerini sürdürmektedir. Bu tür faaliyetler Türkiye'nin, Afrika ile ilişkilerinde öncelikli olarak ekonomik kalkınmaya önem verdiğini göstermektedir (Özkan, 2011; 124). Böylece, Türkiye Sahraaltı Afrika ile sadece iş yapmadığını, Afrika'nın kalkınmasını da istediğini açıkça ortaya koymaktadır. Cumhurbaşkanı Gül'ün ifadesiyle Türkiye, Afrika'nın sesi olmak istemektedir. Bu bağlamda işadamları yatırımlar yapmaktalar, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Dire Başkanlığı) gibi devlet destekli sivil toplum kuruluşları Sahraaltı Afrika'da Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadırlar (Afrique Avenir, <http://www.afriqueavenir.org>, 2011).

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin yanı sıra, çeşitli konferanslar aracılığıyla üstlendiği roller, Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya yönelik insani yardım faaliyetlerini

gerçekleştirmesine katkı sağlarken, söz konusu insani faaliyetler de Türkiye'nin yumuşak gücünü artırmasına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamdaki konferanslardan başlıcaları şunlardır:

- Türkiye ve Mısır'ın eşbaşkanlığında 21 Mart 2010'da Kahire'de düzenlenen "Darfur'un Yeniden İnşası ve Kalkınması için Uluslararası Donörler Konferansı"nda Türkiye, Darfur'a 2010-2015 yılları için ağırlıklı olarak sağlık, tarım ve eğitim alanlarını kapsayan 70 milyon ABD Doları civarında yardım etme taahhüdünde bulunurken, konferans esnasında uluslararası toplum tarafından toplam 800 milyon ABD Doları civarında yardım öngörülmüştür (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

- Türkiye, 21-23 Mayıs 2010 tarihinde BM çerçevesinde İstanbul'da düzenlenen Somali Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

- İstanbul'da düzenlenen ve Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı'nın Sahraaltı Afrikalı meslektaşlarıyla toplam 27 ikili görüşme gerçekleştirdikleri 9-13 Mayıs 2011 tarihlerindeki BM IV. En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) Konferansı sırasında 33'ü Afrika'da bulunan EAGÜ kategorisindeki devletlere yönelik olarak 2012 yılından itibaren teknik işbirliği projeleri ve programlar ile burslar için her yıl 200 milyon Dolar tutarında bir yardım paketi öngörülmüştür (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

- 17 Ağustos 2011'de, İstanbul'da İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) İcra Komitesi Acil Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı, Türkiye'nin daveti üzerine Somali'de giderek ağırlaşan insani durumu değerlendirmek ve açlıktan etkilenen halkın acılarını hafifletmeye dönük önlemleri İİT bünyesinde görüşmek için yapılmıştır (<http://www.dunya.com>,2012).

Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya yönelik yumuşak gücünü artırmasına katkı sağlayacak eğitim, sağlık, ekonomik ve sosyal amaçlı yardımlarına şu tür örnekler verilebilir (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a):

→2010-2011 öğretim yılında 390 öğrenciye lisans, lisansüstü, araştırma ve dil bursu verilirken, 2000 yılından beri Afrika ülkelerinden yaklaşık 2000 öğrenciye yüksek öğrenim bursu verilmiştir.

→ Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi tarafından 1992 yılından bu yana düzenlenen "Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı"na Sahraaltı Afrika ülkelerinden diplomatlar da katılmaktadır.

→ Sağlık sektöründe 2007-2010 yılları arasında yaklaşık 500 Türk doktoru ve 100'ü aşkın sağlık personeli Sudan, Moritanya, Senegal, Tanzanya, Etyopya, Somali, Nijer, Benin,

Gana, Çad, Togo, Gine Bissau, Kenya, Mali, Uganda ve Kamerun'da 280.000'den fazla Sahraaltı Afrika ülkesi vatandaşı sağlık taramasından geçirilmiş ve 53.000 üzerindeki hastaya başta diş ve katarakt operasyonları olmak üzere cerrahi müdahalede bulunulmuştur.

→ Türkiye'nin kamu kurumlarının Sahraaltı Afrika ülkelerine yönelik kalkınma yardımları 2009 yılı için 43,729 milyon ABD Doları civarında iken STK'lar da aynı yıl 52,608 milyon ABD Doları değerinde yardım yapmışlardır.

→TİKA 2010 yılında, 22 Afrika ülkesinde toplam 70 proje sonuçlandırılmıştır.

→ Her sene 25 Mayıs günü "Afrika Günü" etkinliği kutlanmaktadır. En son etkinlik, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün katılımıyla 26 Mayıs 2011 tarihinde Bilkent Üniversitesi'nde düzenlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a).

→ Türkiye, son 60 yılın en kurak dönemini yaşayan ve insani krizle karşı karşıya kalan Somali'ye yönelik, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD), belirttiği üzere 500 milyon TL'den fazla yardımda bulunmuştur (<http://www.ensonhaber.com>; 2012).

Sonuç olarak insani yardımlarla iyice ivme kazanan Türkiye ile Sahraaltı Afrika arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık mertebesine ulaştığı ve Türkiye'nin Sahraaltı Afrika politikasının samimiyetle yürütüldüğü görülmektedir. Bu düşünceyi doğrular nitelikte, Türkiye'ye Cumhurbaşkanı düzeyinde ilk resmi ziyaretini gerçekleştiren Uganda Cumhurbaşkanı Yoweri Museveni'nin onuruna verdiği yemekte Abdullah Gül'ün şu sözleri örnek gösterilebilir: "*Türk milletinin tarih boyunca Afrika milletlerine karşı, samimi ve halisane muhabbet hisleri beslemiş ve bunun sonucunda Afrika ile ilişkiler stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır*". Cumhurbaşkanı Gül ayrıca, "*Türkiye'nin Afrika'yı hiçbir zaman yalnız bırakmadığını ve bırakmayacağını, Afrika'nın sorunlarını kendi sorunları ve insanlığın sorunları olarak gördüğünü, bu bağlamda hem hükümet, hem sivil toplum örgütleri, hem de bilimsel araştırmaları en iyi şekilde organize edecek merkezler olarak bu sorumluluğun yerine getirileceğini*" (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012e) de ifade etmiştir.

F) Bölgesel ve Küresel Gelişmeler Boyutu:

Bu boyutu üç alt başlık altında toplayabiliriz.

i) *Küresel ekonomik kriz boyutu:* Özellikle finansal sektörde başlayan krizler oradan reel sektöre geçtiği için dünyada baş gösteren kriz mali kriz değil küresel ekonomik krizdir. Günümüz ekonomileri entegre duruma geldiği için bir ulusal ekonomide ortaya çıkan kriz bütün dünya ekonomilerine sıçramakta, etkilerini oralarda da göstermektedir. Dünya ilk

ekonomik krizle 1929 yılında tanışmış ve daha sonra 1970 ve 1980’lerde bu krizler devam etmiştir. 1990 yılından günümüze kadar da önemli ekonomik krizler yaşanmıştır. Bunlara örnek olarak 1994 ve 95 Meksika krizi, 1997 Güneydoğu Asya krizi 1998 Rusya krizi, 1999 Arjantin krizi ve 2007 yılında başlayan ve hala devam eden Mortgage krizi verilebilir. Dünya ekonomik krizlerinden en çok zararı gelişmekte olan ekonomiler görmüştür. Gelişmiş ekonomiler, krizin faturasını bu ülkelere yüklemiştir (Yıldırım, 2010; 47). Dolayısıyla küresel ekonomik kriz ticari ilişkileri etkilediği gibi, ülkelerin ekonomi politikalarına daha çok önem vermeleri sonucunu doğurabilmektedir. Ekonomik veriler dikkate alındığında ikili ilişkilerin ticarete etkisi olmakla birlikte bunun çok fazla olduğu söylenemez. Örneğin, Türkiye’nin Sahraaltı Afrika’ya dış ticaret hacminin miktarı 2000 yılında 742 milyon Dolar, 2005 yılında 3 milyar Dolar, 2008 yılında 5,7 milyar Dolar iken, küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında ticaret hacmi 4,88 milyar Dolar, 2010 yılında ise 4,36 milyar Dolar düzeyindedir (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012a). 2011 yılının ilk 10 ayında ise dış ticaret tekrar artış göstererek 6 milyar Dolara ulaşmıştır (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012c).

Dışişleri Bakanı’nın ifadesiyle bu küresel ekonomik krizin ikili ilişkilere yansımaları şöyle olmuştur. *“Bu üç sene içinde de bir ekonomik kriz yaşandı: Küresel ekonomik kriz. Bana birçok Avrupa ülkesinin, Dışişleri Bakanı şu soruyu sordu. Dediler ki, biz Afrika’da kriz dolayısıyla bazı büyükelçiliklerimizi kapatıyoruz. Siz ise devamlı büyükelçilik açıyorsunuz. Ne yapmak istiyorsunuz? Ben de onlara şunu söyledim. Gecikmiş bir buluşmayı gerçekleştirmek istiyoruz. Türkiye ile Afrika tarihte hep beraberdi. Ebediyete kadar beraber olacak. Bu gecikmiş bir buluşmaydı, bunu gerçekleştiriyoruz. İkincisi de bizim çok dinamik bir müteşebbis grubumuz var. Türk müteşebbisleri Avrupa’daki işadamlarından farklı olarak yorgun değil. Türk müteşebbisleri dinamik ve dünyanın her köşesine gidiyorlar. Özellikle de Afrika’ya gitmek istiyorlar. Benim Dışişleri Bakanı olarak vazifem nerede bir Türk müteşebbisi varsa orada bir büyükelçilik ya da başkonsolosluk açmaktır.”* (Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr>; 2012c).

ii) *Arap Baharı’nın etkisi:* Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen’de büyük çapta; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas’ta küçük çapta olmak üzere tüm Arap Dünyasında meydana gelen mitingler, protestolar ve halk ayaklanmalarını (“Arap Baharı”, <http://tr.wikipedia.org>; 2012) ifade eden Arap Baharı’nın, ilk kıvılcımı 18 Aralık 2010’da Tunus’ta ortaya çıkmıştı. Daha sonrasında birçok Arap ülkesini etkisine alan Arap baharı elbette Sahraaltı Afrika ile Türkiye ilişkilerini etkilemiştir.

Bu bağlamda Sahraaltı Afrikalı ülke liderleri kendi rejimlerini gözden geçirme fırsatı bulmalarının yanı sıra kuzey Afrika ile ticaretlerinin etkilenmesi ve Türkiye'nin özellikle model ülke, tecrübelerinden istifade edilebilecek bir ülke veya ilham kaynağı ülke olarak ön plana çıktığı bir ortamda Sahraaltı Afrikalı ülkelerin Türkiye algılaması daha olumlu olmuştur.

Davutoğlu, İstanbul'da düzenlenen ve Türkiye-Afrika ilişkilerinin yanı sıra Arap Baharı'na da değindiği Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı'nın açılış konuşmasında; *“Yakın zamanda bölgemizde çok radikal değişiklikler gördük. Birçok dost Afrika ülkesi başarılı seçimler gerçekleştirdi, kurumlarını yeniledi ve istikrar, demokrasi ve refaha doğru büyük adımlar attı. Otokratların iradesinden çok halkın iradesinin önemli olduğu demokratik rejimlerin bu amaca katkı sağlayacağından şüphe yok. Türkiye bu yüzden yıllardır insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerleri teşvik ediyor.”* ifadesini kullanmıştır. Tunus, Mısır, Liberya, Gine ve diğer bazı ülkelerdeki seçimlerin, sosyal ve siyasi istikrar için hayati bir rol oynadığını belirten Davutoğlu, bölge etrafında istikrar, güvenlik ve refah kuşağı oluşturmayı amaçladıklarını da açıklamıştır (Davutoğlu, <http://www.zaman.com>, 2012).

iii) Bölgesel ve küresel güçlerin etki ve rekabet boyutu: Öncelikle, kriz merkezli olmaktan ziyade belirli bir vizyonu ve bakış açısı olan bir dış politika izleyen Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkileri Batı ile olan ilişkilerine alternatif olmadığı gibi, belirli bir zıtlık durumu da oluşturmamaktadır (Özkan, 2011; 117).

Sahraaltı Afrika ile ilgilenen diğer güçlerle Türkiye'nin rekabet ve işbirliği potansiyeli hususunda ise şunlar söylenebilir: Çin, Hindistan ve Brezilya gibi kıta ile ilgilenen devletlerin yanı sıra Türkiye de büyüyen ekonomik ve diplomatik varlığını Afrika Kıtası'na taşımış durumdadır. Bu her yıl Türk işadamlarının Afrika'nın potansiyelinin farkına varması ve Sahraaltı Afrika'da Türkiye'nin büyükelçilik sayısını artırmasında gözlenmektedir. Bu noktada Sahraaltı Afrika'da faaliyette bulunan diğer bölgesel ve küresel güçlerin şirketleriyle rekabet etmek durumunda kalınabilmektedir. Örneğin, Kıtada Türk inşaat şirketleri alt yapı projeleri sektöründe Çin'le rekabet etmektedir (Afrique Avenir, <http://www.afriqueavenir.org>, 2011). Ancak bu rekabet durumu, Türk şirketlerinin Avrupalı, Amerikalı ve Çinli şirketlerle Afrika'da işbirliği yapmayacakları anlamına gelmediği gibi, hatta bu işbirliği hususunda istekli oldukları söylenebilir (Gunay, 2011; 3).

Öte yandan, tek taraflı kazanım gayesiyle hareket eden ülkelerin, geçmişte Afrika'ya büyük acılar yaşattıklarını hatırlatan Cumhurbaşkanı Gül, uluslararası camianın “Afrika'nın

en fazla eşit ortağı olunabileceği” gerçeği ışığında hareket etmesi gerektiğini belirterek (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012g); bir anlamda diğer güçlerden Türkiye’nin farkını ve bir anlamda da ister rekabet veya ister işbirliği hususunda olsun Sahraaltı Afrika ülkelerinin kendileri aleyhine olabilecek ilişkilere girmeyecek bilince ulaşmaya başladıklarına işaret etmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Sahraaltı Afrikalı liderlerle bir araya geldiğinde yaptığı konuşmaları dikkate alındığında Afrika politikamızda şu hususların ön plana çıktığı görülmektedir:

- Kıtayla ilişkilerin ve işbirliğinin her alanda süratle kuvvetlenmesi, halklar arasında yeni ve kalıcı köprüler kurulması,
- Siyasi ilişkilere paralel olarak, enerji, inşaat, tarım, sağlık ve çevre başta olmak üzere ekonomi, ticaret ve yatırım alanlarındaki işbirliğine de büyük önem verilmesi,
- Stratejik ortaklık düzeyine ulaşan ilişkilerin sürdürülmesi,
- Türkiye-Afrika ilişkilerinin bugün ulaştığı seviyenin hedef değil, başlangıç olması sebebiyle Türkiye’nin dostluk, kardeşlik, karşılıklı saygı, egemenlik, bağımsızlık ve ortak yararlar temellerinde işbirliğini çok daha fazla güçlendirmek (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012f),
- Türkiye’nin ilgisinin bütün Afrika’ya yönelik olması,
- Türkiye, her platformda Afrika’ya karşı sorumluluğunu belirtmesi ve Afrika’ya karşı insani sorumlulukla yaklaşmakta,
- Ticari ilişkilerde dengenin gözetilmesi (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012h),
- İlişkilere bütüncül bir yaklaşımla ve “kazan-kazan” anlayışı temelinde zenginlik ve derinlik kazandırmak (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012g),
- Sahraaltı Afrikalı ülkelerin bağımsızlıklarına, hürriyetlerine, egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine önem verme,
- Afrika halklarının huzur ve mutluluğu için bir fırsatlar kıtası olan Afrika’nın yer altındaki ve yer üstündeki tüm zenginliklerin Afrika halklarına ait olduğunu bilincinde olmak,
- Türkiye’nin geçmişte Afrika’nın da büyük acılar yaşamasına sebep olan ırkçılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı gibi hastalıkların tekrar etmemesi için uluslararası

sahne üzerinde üzerine düşen sorumluluğu kararlılıkla yerine getirmeyi sürdürmesi (Cumhurbaşkanlığı, <http://www.tccb.gov.tr>; 2012c).

Özetle, 868'de kurulan Tolunoğulları Devleti'ne kadar geri götürülebilen Sahraaltı Afrika ile ilişkiler Türkiye'nin 2005 yılı Afrika Yılı ilan etmesiyle hat safhaya ulaşmıştır. 2005-2011 yılları baz alındığında, Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerinin resmi kurumlarıyla ve sivil toplum kuruluşları desteğiyle yürüttüğü çok yönlü ve pro-aktif dış politikasının sonucu olarak geliştiği görülmektedir. Bu ilişkiler, karşılıklı üst düzey ziyaretlerden, çok sayıda büyükelçilik açılmasına, dengeli ve artarak süren ticari ilişkilerden güvenlik boyutunda Sahraaltı Afrika ülkelerine yönelik desteğine ve insani yardım girişimlerine kadar çok boyutlu ilerlemektedir.

Ekonomik kriz, Arap Baharı ve Sahraaltı Afrika ile ilgilene diğer bölgesel ve küresel güçlerin etkisine rağmen yukarıda belirtilen temel politikalarla Sahraaltı Afrika ile ilişkiler kararlı ve istikrarlı bir şekilde sürmektedir. Dolayısıyla Türk dış politikasında açılım bağlamında Sahraaltı Afrika ilişkilerin başarılı olduğu ve bu başarıda izlenen çok yönlü, birbirini tamamlayan ve istikrarlı politikaların ve faaliyetlerin çok etkili olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

AFRIQUE AVENIR; “Unprecedented Strengthening of Relations Between Turkey And The African Continent”, <http://www.afriqueavenir.org/en/2011/04/15/unprecedented-strengthening-of-relations-between-turkey-and-the-african-continent/>, 15.4.2011.

AKTAŞ, Gülbahar Yelken; (2010), “Turkish Foreign Policy: New Concepts And Reflections”, Middle East Technical University, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Aralık, 101 sayfa.

ALESSANDRI, Emiliano; (2010), “The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations”, *Documenti IAI* 10 | 03, pp. 1-19.

“Arap Baharı”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Arap_Bahar%C4%B1, 06.03.2012.

AYDIN, Mustafa; (1999), “Determinants of Turkish foreign Policy: Historical Framework And Traditional Inputs”, *Middle Eastern Studies*, 35:4, pp. 152-186

BAIRD, Theodore; “The Missing Migration Component of Turkey-Africa Relations”, <http://www.opendemocracy.net/theodore-baird/missing-migration-component-of-turkey-africa-relations>, 14.03.2012.

CNNTÜRK, “Başbakan Erdoğan, Foreign Policy İçin Somali’yi Yazdı”, <http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/10/10/basbakan.erdogan.foreign.policy.icin.somaliyi.yazdi/632673.0/index.html>, 2012)

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Afrika, Türkiye’nin Stratejik Ortağıdır”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/48860/Afrika-turkiyenin-stratejik-ortagidir>. 06.03.2012a

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Afrika’nın Yardımdan Çok, Ticarete, Yatırıma, Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliğine İhtiyacı Var”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47522/Afrikanin-yardimdan-cok-ticarete-yatirimaya-teknik-bilimsel-ve-ekonomik-ismirligine-ihciyacivar.html>, 14.3.2012b

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Afrika’nın Yer Altı ve Yer Üstü Tüm Zenginlikleri Afrika Halklarına Aittir”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/48868/Afrikanin-yer-alti-ve-yer-ustu-tum-zenginlikleri-afrika-halklarina-aittir.html>, 06.03.2012c

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Cumhurbaşkanı Gül Tarihi Afrika Ziyaretini Değerlendirdi”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47784/cumhurbaskani-gul-tarihi-afrika-ziyaretini-degerlendirdi.html>, 06.03.2012d

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Cumhurbaşkanı Gül: “Türkiye, Afrika’yı Yalnız Bırakmadı, Bırakmayacak”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47664/cumhurbaskani-gul-turkiye-afrikayi-yalniz-birakmadi-birakmayacak.html>, 14.03.2012e

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Türkiye-Afrika İlişkilerinin Ulaştığı Seviye Hedef Değil, Başlangıçtır”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/49114/turkiyeafrika-iliskilerinin-ulastigi-seviye-hedef-degil-baslangictir.html>, 06.03.2012f

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Türkiye’nin Afrika Kıtası ile İlişkilerine Zenginlik ve Derinlik Kazandırmak İstiyoruz”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/48877/turkiyenin-Afrika-kitasi-ile-iliskilerine-zenginlik-ve-derinlik-kazandirmak-istiyoruz.html>, 06.03.2012g

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Türkiye Afrika’ya İnsani Sorumlulukla Yaklaşıyor”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/50264/turkiye-Afrikaya-insani-sorumlulukla-yaklasiyor.html>, 06.03.2012h

CUMHURBAŞKANLIĞI; “Gana”, <http://www.tccb.gov.tr/yurt-disi/254/79272/gana.html>, 06.03.2012j

“Davutoğlu: Arap Baharı Kaçınılmazdı”, <http://www.zaman.com/haber.do?haberno=1215887&title=davutoglu-arap-bahari-kacinilmazdi>, 06.03.2012.

DAVUTOĞLU, Ahmet; (2008), “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007” *Insight Turkey*, vol. 10, no 1, ss. 77-96.

DAVUTOĞLU, Ahmet; “Daily Star Newspaper (Lebanon) on 31 July 2009”, http://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-ahmet-davutoglu-published-in-daily-star-newspaper-_lebanon_-on-31-july-2009.en.mfa, 05.03.2012.

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI; “Afrika Ülkeleri ile İlişkiler”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-Afrika-iliskileri.tr.mfa>; 14.03.2012a)

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI; “Bildirge”, Türkiye-Afrika Ortaklığı Birinci Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı, 16 Aralık 2011, İstanbul, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-ortakli%C4%B1%C4%9Fi-birinci-bakanlar-duzeyinde-gozden-gecirme-konferansi-16-aralik-2011.tr.mfa>, 28.03.2012b

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI; “Sayın Bakanımızın Türkiye Afrika Ticaret Köprüsü-7 Etkinliği Gala Yemeği’nde Yaptığı Konuşma”, 16 Aralık 2011, <http://www.mfa.gov.tr/sayin->

bakanimizin-turkiye-Afrika-ticaret-koprusu-7-etkinligi-gala-yemegi_nde-yaptigi-konusma.tr.mfa, 14.03.2012c

DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI; “Türkiye-Afrika ilişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-Afrika-iliskileri.tr.mfa>, 14.03.2012d

DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI; “Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı Hk.”, <http://abuja.be.mfa.gov.tr/ShowAnnouncement.aspx?ID=138662>, 14.03.2012.

GUNAY, Mustafa; “Turkey-Africa Relations”, *Chatham House*, <http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Meetings/Meeting%20Transcripts/140411gunay.pdf>), 14.4.2011, pp. 1-4.

HAZAR, Numan; (2011). *KüreselleŐme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Ankara: USAK, 2011.

İZİAD; “TUSKON Dünya Ticaret Köprüsü”, <http://www.iziad.org/Faaliyetler/Duyurular/TUSKON-D%C3%BCnya-Ticaret-K%C3%B6pr%C3%BCs%C3%BC-2011.aspx>, 30.03.2012.

OIC; “Member States”, http://www.oic-oci.org/member_states.asp, 02.03.2012.

ORAN, Baskın; “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5529.pdf>, 14.3.2012, ss. 353-370,

ÖZKAN, Mehmet ve Akgün, Birol; (2010). “Turkey’s Opening to Africa”, *The Journal of Modern African Studies*, Volume 48, Issue 4, pp. 525-546.

ÖZKAN, Mehmet; (2011). “Türkiye’nin Afrika Açılımı ve Asya İle İlişkiler”, <http://works.bepress.com/mehmetozkan/121/>, 5.3.2012, ss. 115-139.

SARAÇ, Fevzi; “Turkish Foreign Policy in Theory and Practice”, <http://www.thewashingtonreview.org/articles/turkish-foreign-policy-in-theory-and-Practice.html>, 07.03.2012.

“Somali’nin Gözyaşları’nı Yazdı”, http://www.dunya.com/news_detail.php?id=&id=134647, 30.03.2012.

“Somali’ye Yardım Miktarı 500 Milyon Lirayı Geçti” <http://www.ensonhaber.com/somaliye-yardim-miktari-500-milyon-lirayi-gecti-2011-10-06.html>, 30.03.2012.

TİKA, “Koordinatörlükler”, <http://www.tika.gov.tr/koordinatorklukler/3>, 06.03.2012.

TSK; http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm, 14.3.2012.

TUSKON, “Geçmiş Programlar”, <http://www.tuskonwtb.com/index2.php?part=kurumsal&key=programlar>, 05.03.2012.

USAK, “Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türk Dış Politikasını Analist’e Değerlendirdi”, <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=1355>, 5.3.2012.

YILDIRIM, Süreyya; (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 12 (18): ss. 47-55.